

Pagrobtos Lietuvos laisvės kaina

Asta Dykoviėnė 2016-02-15 „Kauno diena“

Vos 22-ejus metus gyvavusioje nepriklausomoje Lietuvos valstybėje radosi tūkstančiai šviesuolių, dėl kurių sąžinės ir garbės laikėsi jauna šalis. Būtent jie ir buvo tie "nepataisomieji", kuriuos pirmiausia siekė sunaikinti Lietuvą okupavę sovietai. KGB pakalikai, prisidengę karo nusikaltėlių medžiokle, Vakaruose grobė ir bandė palaužti net tuos lietuvius, kuriems nuo raudonojo teroro pavyko pasprukti į užsienį.

Karas dar nesibaigė

1945-ųjų liepos 17 d. Vakarų Berlynas. Praėjo kiek daugiau nei du mėnesiai po Trečiojo reicho kapituliacijos. Vokietijoje, amerikiečių sektoriuje – daugybė karo pabėgėlių, tarp jų – ir lietuvių. Čia neršia ir sąjungininkų bei sovietų kontržvalgybininkai, ieškodami besislapstančių nacių bei visokių karo nusikaltėlių, taip pat buvusių įtakingų dabar jau SSRS okupuotų teritorijų veikėjų, kurie tariamai galėtų būti pavojingi naujai sistemai net gyvendami užsienyje.

Per vieną tokią medžioklę Didžiosios Britanijos žvalgyba areštuoja tris lietuvius – 30 metų Matą Valeiką ir klaipėdiečius sutuoktinius 52-ėję Karolį Ozelį ir 47 metų jo žmoną Elzė Ozelienę. Po tardymo paaiškėja, kad M.Valeika britams pateikė padirbtus asmens dokumentus, mėgindamas juos įtikinti, kad yra 1920 m. gegužės 15 d. Helsinkyje, Suomijoje, gimęs Jonas Miškas. Tam jis turėjo labai rimtų priežasčių. Bet apie tai vėliau.

E. ir K.Ozeliai savo asmens tapatybes nurodė teisingai, jie neslėpė, kad į Berlyną atsikėlė dar karo metais iš Lietuvos ir legaliai gyveno Licherfelde, Elizabetštrasės 3 name.

Britai iš Ozelių buto paėmė ir šūsnį dokumentų, kuriais itin susidomėjo sovietų kontržvalgyba. Ir jiems netrukus bus perduota tai, ko jie taip troško. Buvo metas, kai Vakarų sąjungininkai po karo sovietams išduodavo vadinamuosius kolaborantus.

Pasak istoriko Arvydo Anušausko, iki šiol neaišku, kodėl šiuo atveju britai slapta darbavosi tarsi išvien su kagėbistais ir kaip dažnai jie tai darė. Klaipėdiečiai E. ir K.Ozeliai taip pat pateko į šią mėsmaį.

Ypač vertingas šaltinis

Taip M.Valeika ir E.Ozelienė (jos vyras Karolis paleistas) po britų apklausos staiga pakliuvo į sovietų rankas. K.Ozelis, gimęs 1892 m. lapkričio 7 d. Mėmelyje, tam tikru laiku buvo svarbus žmogus krašte, jis – Klaipėdos krašto direktorijos patarėjas, beje, dukart (1939 ir 1941 m.) vokiečių ištremtas iš Klaipėdos.

Paaiškėjo, kad nei britams, nei sovietams jis neįdomus, tad netrukus buvo paleistas. Deja, žmonos taip ir nebepamatė. Netrukus ji tarsi "aukso puodas" perduota sovietų kontržvalgybininkams. Moters likimas buvo nulemtas. K.Ozelis po patirtų išgyvenimų, kurie buvo ne mažiau baisūs nei karas, 1951 m. rugsėjo 1 d. mirė nuo širdies ligos Berlyne, vis tikėdamasis žinių iš savo sutuoktinės.

E.Ozelienės laukė rimti išmėginimai. 1898 m. gimusi moteris buvo Lietuvių sąjungos Vokietijoje sekretorė. Visi pabėgėlių tėvynainių duomenys, kiti svarbūs dokumentai buvo jos namuose, kurie taip reikalingi ieškant tarybų Lietuvos "liaudies priešų" anapus valstybės sienos.

Juos medžiojo "Smerš'as" (specialioji SSRS karinė tarnyba – A.D.) ir liūdnai pagarsėjęs KGB agentas Aleksandras Slavinas su savo grupe, kurie aktyviai veikė Vokietijoje 1945–1946 m. Šio veikėjo veiklą išsamiai tyrė A.Anušauskas.

Tuo metu A.Slavino grupė ieškojo bet kokios informacijos, kuri jiems padėtų surasti šiek tiek "kitus taikinius". Taip atsitiko, kad Ozelius sulaikė britų kontržvalgyba, apie juos sužinojo "Smerš'as", A.Slavinas.

"Iš jų jie ir perėmė E.Ozelienę su visais jos turėtais dokumentais. Ozeliene buvo Lietuvių sąjungos Vokietijoje sekretorė. Tai sąjungai priklausė lietuvių pabėgėliai nuo pat 1940 m. Taip sovietai gavo informacijos apie 400 pabėgėlių, jų tikslus asmens duomenis ir gyvenamąją vietą. Tarp tų žmonių buvo tokių, kurie itin domino sovietinį saugumą", – teigė A.Anušauskas.

Sulaužyti gyvenimai

Sovietų akiratyje buvo žurnalistas Antanas Valiukėnas (1913–1946). Apie šį žmogų jie gavo informacijos perėmę E.Ozeliėnės dokumentus.

A.Valiukėnas taip pat buvo pagrobtas Berlyne, kur gyveno Šarlotenbergo rajone. Iš jo taip pat tikėjosi išgauti žinių apie kitus juos dominančius asmenis.

"Jį tarybiniai saugumiečiai surado, pagrobė, atvežė į Lietuvą, tardė, nuteisė ir netrukus po to jis lageryje žuvo. Taip pat sučiupo ir M.Valeiką. Tiek vienas, tiek kitas palaikė ryšius su Vyriausiuoju Lietuvos išlaisvinimo komitetu (VLIK). Tuos, kurių nebuvo šiame sąraše (generolas Petras Kubiliūnas, generolas Emilis Justas), jie susirado kitais būdais", – pasakojo A.Anušauskas.

Sovietams kartu su E.Ozeliene britų perduotas ir M.Valeika, kurio gyvenimas vertas atskiro romano. Lietuvos atsargos kariuomenės karininkas, architektas, SSRS okupavus šalį, 1941 m. pakliuvo į NKVD rankas. Dar po dvejų metų jį suėmė gestapas, bet jam pavyko pabėgti. Greitai po to jį užverbavo vokiečių žvalgyba.

Kaip savo knygoje "XX amžiaus slaptieji archyvai" teigia A.Anušauskas, M.Valeika buvo vokiečių karinės žvalgybos (abvero) leitenantas, slapyvardžiu Putinas. Taip pat jis palaikė ryšius su VLIK'u.

Paskui jis įkliuvo bitams su padirbtais dokumentais, o šie jį "padovanojo" sovietams. 1946 m. M.Valeika nuteistas 10 metų kalėjimo. Atlikęs bausmę gyveno Kaune. Pasak A.Anušausko, kaip britų šnipas buvo sekamas iki pat 1988 m.

Reabilitacija – nepriklausė

Kartu su M.Valeika tarybiniais saugumiečiams perduota E.Ozeliėnė iš Berlyno po dviejų savaičių buvo atgabenta į Vilnių. Anot A.Anušausko, net sovietų kagėbistai nerado už ką ją įkalinti. Tad tais pačiais metais jį išstremta į Velską Archangelsko srityje. Dar po pusantrų metų nubausta 5 metams tremties ir pergabenta į Komijos Kniaž-Pogodsko vietovę.

Po tremties E.Ozeliėnei leista sugrįžti į Lietuvą, kur jį parsirado tuščiomis. Paskutines dienas moteris gyveno netoli Priekulės Kuodžių kaime. 1958 m. vasarį ji raštu kreipėsi į Valstybės saugumo komiteto pirmininką, siekdama reabilitacijos, bet jos negavo.

Pasak A.Anušausko, moteris nežinojo, kad mirė jos vyras, ji mėgino siekti reabilitacijos, tikėdamasi, kad galbūt pavyks atgauti pavogtą turtą, bet A.Slavino grupės veikla buvo slapta ir esą niekas neketino jos išviešinti.

"Ozeliai buvo ne pirmi ir ne paskutiniai, kuriuos apiplėšė A.Slavino grupė. Dar buvo seserys Alseikaitės, kurios taip pat kai ką vertingo žinojo, jas atviliojo į Lietuvą iš Vakarų, jas taip pat apiplėšė saugumiečiai. Vėliau jos atsidūrė Lukiškių kalėjime, paskui Archangelsko srityje. Paskui jas amnestavo, bet jos taip ir liko vargti tarybų Lietuvoje, į Vokietiją niekas jų nebeišleido", – tvirtino A.Anušauskas.

A.Slavino fenomenas

Visų šių nelaimių "režisierius" A.Slavinas iš sovietų saugumo buvo atleistas 1947 m. "dėl kompromituojančių priežasčių Berlyne". Pasak A.Anušausko, tai susiję su turto plėšimu. Vis dėlto jam teko palikti Lietuvą. Prieš pat nepriklausomybės atgavimą A.Slavinas išvyko gyventi į Izraelį. Jis ten parašė knygą.

"Pradžioje jam sovietai leido išvykti į Vakarų Vokietiją 1987 m. Ten jis turėjo sąskaitą banke, susikrovęs iš savo "verslų". Kalbant šiuolaikine terminologija, ėmė kyšius, koks gi tarybinis pareigūnas gali kitaip užsidirbti? 1992 m. mirė jau gyvendamas Izraelyje. Jis buvo žydas, jo tėvai gyveno pasiturinčiai. Dar nepriklausomos Lietuvos laikais jo tėvai rėmė pogrindžio komunistus", – teigė A.Anušauskas.

Dar labai jaunas A.Slavinas įstojo į komunistų partiją, jis buvo patikimas Antano Sniečkaus kurjeris, iš Vakarų valstybių į Kauną partijai kas mėnesį slaptą gabendavo tiems laikams didžiules pinigų sumas, siekiančias keliasdešimt tūkstančių litų.

Šis žmogus prisidėjo prie šimtų niekuo kaltų lietuvių žūties ar įkalinimo ir savo gyvenimą baigė tikrai ne taip, kaip būtų norėjusios jo aukos, iš kurių jis grobė laisvę ir niokojo jų gyvenimus.

Originalas: <https://kauno.diena.lt/naujienos/lietuva/salies-pulsas/pagrobtos-lietuvos-laisves-kaina-734196>